

прийняття рішення, підвищує надійність висновків, зокрема і тих, що формулюються у вирокі суду першої інстанції.

Висновки. Отже, обґрунтованість вироку, як і будь-якого іншого судового рішення, нерозривно пов'язана з його вмотивованістю, внаслідок чого останню не слід виділяти як самостійну властивість судового рішення. Вмотивованість судового рішення як одна з вимог, що до нього пред'являються, є складовою частиною обґрунтованості. Зазначення у вирокі фактичних і формально-правових підстав,

сформульованих у ньому рішень свідчить про його обґрунтованість, а наведення системи доводів, аргументів, міркувань фактичного, логічного та правового характеру – про вмотивованість.

В основі ухвалення не лише законного, а й обґрунтованого, вмотивованого, справедливого вироку лежить вільна оцінка доказів, що забезпечує врахування під час прийняття рішення неповторної індивідуальності як обставин конкретного кримінального провадження, так і кожного з наявних доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим за 2013 рік / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
2. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у 2013 році / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
3. Зеленецький В. С. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины / В. С. Зеленецкий, Н. В. Глинская. – Харьков : «Страйд», 2006. – 336 с.
4. Перлов И. Д. Приговор в советском уголовном процессе. – М. : Госюриздат, 1960. – 263 с.
5. Дорохов В. Я. Обоснованность приговора / В. Я. Дорохов, В. С. Николаев. – М. : Госюриздат, 1949. – 236 с.
6. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы / П. А. Лупинская. – М. : Юрид. лит., 1976. – 168 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х. : Одіссея, 2013. – 1104 с.

УДК 343.1(477)(045)

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ У ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

APPLICATION OF MEASURES OF CRIMINAL PROCEDURAL COMPULSION IN TRAINING PROCEEDINGS

Лиманська М.В.,

*здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
суддя*

Городнянського районного суду Чернігівської області

У статті узагальнені норми нового Кримінального процесуального кодексу України щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження судом першої інстанції, досліджено процесуальний порядок застосування цих заходів судом під час здійснення підготовчого провадження.

Ключові слова: кримінально-процесуальний примус, заходи забезпечення кримінального провадження, накладення грошового стягнення, кримінально-процесуальна відповідальність, запобіжні заходи.

В статье обобщены нормы нового Уголовного процессуального кодекса Украины относительно применения мер обеспечения уголовного производства судом первой инстанции, исследован процессуальный порядок применения этих мер судом при проведении подготовительного производства.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное принуждение, меры обеспечения уголовного производства, наложение денежного взыскания, уголовно-процессуальная ответственность, меры пресечения.

The article summarized the rules of the new Criminal Procedure Code of Ukraine concerning the application of the measures of criminal proceedings by the court of first instance, investigated the procedural order of these measures by the court during the preparatory proceedings.

Key words: Criminal Procedure coercion; measures of criminal proceedings; imposition of monetary penalties; Criminal Procedure responsibility, precautions.

Постановка проблеми. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України в порівнянні з раніше діючим кримінально-процесуальним законодавством істотно змінена правова регламентація положень кримінального судочинства, у тому числі тих, що стосуються застосування заходів кримінально-процесуального примусу. У зв'язку із цим необхідний системний аналіз наукових основ застосування вказаних заходів примусу з позицій останніх досягнень теорії кримінального процесу.

Стан дослідження. З урахуванням значимості проблеми, що розглядається, в різні роки до неї зверталися у своїх працях багато відомих українських та російських учених. Серед них А. Алексєєв, З. Зінатулін, З. Коврига, Ю. Лівшиць, П. Лупінська, В. Михайлов, І. Петрухін, В. Бринцев, Ю. Грошевий, В. Назаров, В. Зеленецький, В. Маляренко, В. Матов, Б. Булатов та ін.

Однак переважна більшість наявних робіт з даної проблеми були підготовлені до вступу в дію чинного Кримінального процесуального кодексу, а ті, які видані після, як правило, не носять комплексного характеру з урахуванням всіх нововведень, які запроваджено у КПК 2013 р., і не враховують практику застосування нового законодавства, тому що термін його дії занадто малий, і судова практика ще тільки почала узагальнюватися. Це є наочним свідченням необхідності проведення досліджень з урахуванням останніх досягнень науки кримінального процесу, нових змін законодавства та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Новий кримінальний процесуальний кодекс України створений насамперед для захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Другим найголовнішим його завданням є охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. І цей закон вимагає швидкості, повноти й неупередженості від осіб, які владно застосовують його норми, при обов'язку всіх інших учасників беззаперечно і вчасно виконувати їх вимоги і сприяти реалізації його завдань.

Після прийняття кодексу у практиків виникло та продовжує існувати багато питань з приводу правильного застосування і тлумачення його норм. Кодекс справді здивував. Права і свободи, гарантовані Конституцією України, отримали дійсну можливість для своєї повної реалізації.

І тут слід особливо підкреслити, що так сталося в зв'язку із прийняттям Україною європейських і світових гуманітарних цінностей, ратифікацією нею основоположних конвенцій з прав людини, що були створені людською спільнотою. Наша країна будує правову державу і з повагою ставиться до рішень Європейського суду з прав людини, визначивши їх як норми прямої дії для суб'єктів владних повноважень в кримінальному процесі для того, щоб права людини не порушувалися, а порушені відновлювалися із недопущенням їх порушення з підстав, на які як на незаконні вказав Європейський суд. Зрештою, створена цікава, прозора, процеспроможна система високого гатунку.

Головне – правильно, по-європейськи трактувати норми нашого кодексу для повної реалізації його завдань.

Саме з такої точки зору розтлумачив його в своїх листах судам від 04 квітня 2013 р. № 511-500/0/4-13 і від 15 жовтня 2013 р. № 1-1640/0/4-13 Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, підкресливши особливу цінність прав і свобод людини й неприпустимість їх порушення під час виконання завдань Кримінального процесуального кодексу.

Для їх реалізації цим кодексом передбачено декілька стадій. Особливе місце в їх системі займає підготовче провадження. Це надважливий етап кримінальної процесуальної діяльності, особливо для захисту прав і свобод учасників кримінального процесу.

Завданням цієї стадії кримінального процесу є: 1) перевірка наявності процесуальних підстав для затвердження угоди про визнання вини чи про припинення; 2) перевірка наявності підстав для закриття провадження; 3) перевірка відповідності вимогам КПК обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру; 4) перевірка дотримання правил визначення підсудності кримінального провадження; 5) підготовка умов для успішного проведення судового розгляду.

Проте на цій стадії суд не тільки здійснює процесуальну діяльність на виконання вказаних завдань, він також визначається із застосуванням заходів кримінально-процесуального примусу, зокрема запобіжних заходів. А готуючись до цього провадження, суд надсилає учасникам виклики, що також є заходом кримінально-процесуального примусу. Тобто питання про застосування цих заходів з різних приводів виникає до і неодноразово після його початку. Практично вирішення судом питання про обмеження прав і свобод чи їх поновлення – одне з найголовніших завдань цієї стадії кримінального процесу.

Коли ми говоримо так, то думаємо насамперед про застосування судом в підготовчому провадженні запобіжних заходів. Тут, як вказує Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в своєму листі від 04 квітня 2013 р. № 511-500/0/4-13, слід враховувати, що рішення про застосування одного із видів запобіжних заходів, який обмежує права і свободи підозрюваного, обвинуваченого, має відповідати характеру певного суспільного інтересу, що, незважаючи на презумпцію невинуватості, превалює над принципом поваги до свободи особистості. На глибоке переконання автора з цієї ж точки слід дивитися і під час застосування інших заходів кримінально-процесуального примусу.

Пригадаємо, що швидке, повне, неупереджене розслідування кримінального правопорушення і судовий розгляд кримінального провадження у розумні строки є одними з головних завдань кримінального судочинства згідно чинного КПК.

Ефективність реалізації цих завдань напряму залежить від поведінки учасників кримінального про-

цесу, які нерідко порушують адресовані їм правові приписи, не виконують покладених на них законом обов'язків.

Дієюю гарантією виконання цих обов'язків учасниками кримінального процесу є закріплення у чинному КПК забезпечувальних механізмів – заходів примусу.

Законодавче визначення заходів кримінально-процесуального примусу в чинному КПК, як і в раніше діючому, відсутнє. У кримінально-процесуальній теорії під цим поняттям розуміють передбачені кримінально-процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються компетентними особами та органами за наявності підстав та в порядку, передбачених законом, з метою подолання негативних обставин, які перешкоджають вирішенню завдань кримінального судочинства, та забезпечення виконання рішень органів досудового розслідування та суду [3, с. 246].

Як слушно відзначає В. Назаров, обмеження прав і свобод особи, що викликається процесуальним примусом, має бути мінімальним і дійсно необхідним. Застосовуючи заходи кримінально-процесуального примусу, уповноважена особа повинна виходити з дійсної необхідності у таких заходах, доцільності і справедливості їх використання [7].

Норми, які регламентують підстави та порядок застосування заходів примусу у вітчизняному кримінальному процесі, об'єднано в розділ II КПК (ст. ст. 131-213 КПК), який має назву «Заходи забезпечення кримінального провадження».

Поняття заходів забезпечення кримінального провадження у чинному КПК України також не визначено.

В науковій літературі під цими заходами розуміють передбачені кримінально-процесуальним законодавством процесуальні засоби примусового характеру, що застосовуються у сфері кримінального судочинства уповноваженими на те посадовими особами і державними органами за наявності підстав і в порядку, передбаченому законом, щодо обвинувачених, підозрюваних та інших осіб для попередження і припинення їхніх неправомірних дій з метою успішного розслідування і вирішення завдань кримінального судочинства [2, с. 290].

До вказаних заходів відповідно до ст. 131 КПК віднесено: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи.

Останні мають на меті забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання незаконним злочинним діянням з його сторони [6].

Перелік запобіжних заходів закріплений у ст. 176 КПК України: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою. Цей перелік не є вичерпним. До не-

повнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім вказаних запобіжних заходів, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, адміністрації установи, в якій виховується дитина (ст. 493 КПК України). До особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані: 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; 2) поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст. 508 КПК України). Застосування до однієї особи декількох запобіжних заходів одночасно законом не допускається.

Ст. 132 КПК України встановлює загальні правила застосування для всіх заходів забезпечення кримінального провадження, які діють на будь-якій стадії кримінального процесу. Порядок застосування кожного заходу регламентується окремими главами Розділу II КПК.

Застосовуючи загальні норми КПК щодо обрання, зміни, скасування або продовження обраних раніше заходів кримінально-процесуального примусу, необхідно враховувати специфіку стадії кримінального процесу, в якій відбувається застосування норм. Певні особливості застосування цих заходів існують і у підготовчому провадженні.

За правилами чинного КПК підготовче провадження як стадія кримінального процесу починається з моменту надходження до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Відповідно до ч. 1 ст. 314 КПК після отримання обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судово засідання, в яке викликає учасників судового провадження.

З цієї норми слідує, що заходи кримінально-процесуального примусу застосовуються судом вже на етапі призначення кримінального провадження до підготовчого судового засідання. В цій стадії суддя в силу ч. 2 ст. 134, ч. 1 ст. 314 КПК має здійснити виклик осіб, явка яких є обов'язковою. Цими особами є прокурор, обвинувачений, захисник, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник. Порядок здійснення судового виклику передбачений ст. 135 КПК.

Як свідчить практика, учасники кримінального процесу іноді порушують свій процесуальний обов'язок з'явитися в судово засідання, у зв'язку з чим суд має вирішувати питання можливості проведення у їхню відсутність або необхідності відкладення підготовчого судового засідання, а також необхідності застосування до них таких заходів забезпечення кримінального провадження, як привід та накладення грошового стягнення. Ці питання суд

вирішує вже у вступній частині підготовчого судового засідання.

В інформаційному листі від 03 жовтня 2012 р. № 223-1430/0/4-12 «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ звертає увагу суддів на те, що неприбуття для участі у підготовчому судовому засіданні учасників судового провадження (крім прокурора, за винятком випадків, коли кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення в порядку ч. 4 ст. 26 КПК), які належним чином повідомлені про дату, час і місце проведення такого засідання, не перешкоджає його проведенню. При цьому суд зобов'язаний відкласти судові засідання лише у випадках: 1) відсутності обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі, для можливості реалізації останнім права клопотати про розгляд кримінального провадження судом присяжних (ст. 384 КПК); 2) неявки в судові засідання сторін угоди, якщо обвинувальний акт надійшов до суду з підписаною між сторонами угодою (ч. 2 ст. 474 КПК); 3) неявки сторін або потерпілого, якщо до суду надійшло клопотання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності, (ч. 1 ст. 288 КПК) [4].

Виходячи з положень ч. 1 і ч. 2 ст. 139 КПК України, якщо підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому цим КПК порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення. До підозрюваного, обвинуваченого може бути застосовано привід.

Отже, у разі обов'язку відкладення підготовчого судового засідання через неявку перелічених осіб, суду необхідно вирішити питання про накладення на них грошового стягнення, та/ або здійснення приводу.

Нормативні приписи ст. 139 КПК мають імперативний характер і свідчать про обов'язок суб'єкту влади щодо накладення грошового стягнення у випадку встановлення обставин, передбачених вказаною статтею.

Відповідно до ч. 3 ст. 146 КПК суд, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення.

Дана норма є імперативною, і у разі встановлення відсутності поважних причин невиконання особою процесуального обов'язку суд зобов'язаний накласти грошове стягнення.

У ст. 138 КПК законодавець визначив перелік причин неявки вказаних вище осіб на виклик, які визнаються поважними. До них віднесено неможливість прибути на виклик у зв'язку із затриманням, триманням під вартою або відбуванням покарання; тяжкою хворобою або перебуванням у закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю; обставинами непереборної сили та ін. Але неповідо-

млення цими особами про причини неявки є самостійною підставою для накладення грошового стягнення в силу ч. 1 ст. 139 КПК.

У зв'язку з цим вважається доцільним своєчасне роз'яснення вказаним учасникам процесу обов'язку повідомляти про причини неявки на виклик та ознайомлення їх з переліком поважних причин неявки за викликом. Ця інформація повинна бути передбачена у тексті повістки про виклик, яка направляєється особі.

Ініціювати питання застосування грошового стягнення може прокурор, котрий підтримує державне обвинувачення у цьому провадженні, а також суд (ч. 2 ст. 144 КПК). Під час здійснення судового провадження дотримання письмової форми відповідного клопотання прокурора законом не вимагається, але в силу ст. 132 КПК прокурор повинен мотивувати своє клопотання про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження, а також надати суду відповідні докази на його обґрунтування. В силу ч. 2 ст. 142 КПК під час судового провадження питання про накладення грошового стягнення на особу розглядається негайно після його ініціювання. Грошове стягнення під час підготовчого провадження застосовується за ухвалою суду. Нормами КПК України не передбачено право оскарження такої ухвали, проте встановлено право особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання судом, подати клопотання про скасування цієї ухвали.

Рішення про здійснення приводу приймається судом також у формі ухвали за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або з власної ініціативи. Клопотання про здійснення приводу розглядається негайно після його ініціювання. Під час вирішення цього питання суд має перевірити, чи є докази (відомості), які підтверджують факт отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом в інший спосіб (ст. ст. 135, 136, ч. 2 ст. 142 КПК України). Ухвала суду про привід оскарженню не підлягає.

Надання законодавцем можливості застосування вказаних заходів кримінально-процесуального примусу судом із власної ініціативи, на думку автора, пов'язано з необхідністю виконання завдання кримінального процесу щодо швидкості і повноти судового провадження. При цьому обмеження прав і свобод учасників процесу має відповідати важливості задоволення суспільного інтересу.

Відповідно до ч. 3 ст. 314 КПК у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення: 1) затвердити угоду про визнання вини чи про примирення або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому для здійснення кримінального провадження на підставі угод; 2) закрити провадження; 3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам ст. ст. 291, 292 КПК; 4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного ха-

рактеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення невідповідності кримінального провадження; 5) зупинити підготовче провадження; 6) призначити судовий розгляд.

Під час затвердження у підготовчому судовому засіданні угоди суд в силу ч. 2 ст. 475 КПК має ухвалити вирок, який повинен відповідати загальним вимогам до вироків. Ч. 4 ст. 374 КПК, яка визначає зміст вироку, передбачений обов'язок суду в резолютивній частині вироку вказувати рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження.

У разі прийняття в підготовчому судовому засіданні рішення про закриття кримінального провадження, суд виносить ухвалу, яка за формою та змістом повинна відповідати вимогам ст. 372 КПК. З цієї норми вбачається, що вона, на відміну від ст. 374 КПК, не містить спеціального обов'язку суду в резолютивній частині ухвали вирішувати питання заходів забезпечення кримінального провадження.

Стосовно запобіжних заходів є пряма норма – ст. 203 КПК, яка передбачає, що у разі закриття кримінального провадження запобіжний захід припиняється.

Обов'язок суду вирішити питання про скасування арешту майна під час закриття кримінального провадження передбачений правилами ч. 4 ст. 174 КПК. Відповідно до ст. 169 КПК тимчасово вилучене майно повертається у разі скасування арешту.

При цьому обов'язку суду під час закриття провадження вирішувати питання таких заходів забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади та тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом чинний КПК не передбачає. Ст. ст. 148 та 154 КПК передбачений двохмісячний строк дії ухвали про застосування цих заходів примусу, після спливу якого вони вважаються припиненими. Проте на практиці можуть виникати випадки, коли питання закриття кримінального провадження відбувається до спливу цього строку.

На думку автора, є необхідність закріплення в нормах ст. ст. 284 та 288 КПК положення про обов'язок суду під час закриття кримінального провадження вирішувати питання про скасування будь-яких заходів кримінально-процесуального примусу, застосованих у цьому провадженні, із обов'язковим зазначенням про це в ухвалі про закриття провадження.

Питання застосування судом заходів забезпечення кримінального провадження у випадку повернення прокурору обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру роз'яснені Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ в інформаційному листі від 03 жовтня 2012 р. № 223-1430/0/4-12, в якому зазначено, що під час повернення матеріалів кримінального провадження прокурору суд зобов'язаний розглянути клопотання про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу у випадку, якщо відповідне клопотання надійшло від учасників судового провадження. Під час вирішення цього питання, за виключенням скасування запобіжного заходу, присутність обвинува-

ченого та його захисника у підготовчому судовому засіданні є обов'язковою.

За відсутності зазначених клопотань від сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим (у межах строку, визначеного ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування) та відповідно обраний запобіжний захід щодо обвинуваченої особи – незмінним. [4]

Відповідно до ч. ч. 1 та 3 ст. 314 КПК, якщо під час підготовчого судового засідання не будуть встановлені підстави для прийняття рішень, передбачених п. п. 1-4 ч. 3 ст. 314 цього Кодексу, суд проводить підготовку до судового розгляду. При цьому за клопотанням учасників судового провадження суд має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. Під час розгляду таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II цього Кодексу. За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим.

В інформаційному листі від 03 жовтня 2012 р. № 223-1430/0/4-12 Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ звертає увагу суддів на те, що у разі надходження від учасників судового провадження клопотань про обрання, зміну чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, перелік яких визначено ч. 2 ст. 131 КПК, суд розглядає їх відповідно до правил, передбачених ст. ст. 131-213 КПК, з урахуванням положень п. п. 3, 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.

Під час вирішення питання про обрання обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, заміну менш суворого запобіжного заходу на взяття під варту чи зміну запобіжного заходу на інший менш суворий запобіжний захід явка обвинуваченого та його захисника у підготовчому судовому засіданні визнається обов'язковою. Суд із урахуванням думки інших присутніх учасників підготовчого судового засідання вирішує питання про обрання, доцільність зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжного заходу, обраного обвинуваченому з урахуванням ризиків, визначених ст. 177 КПК, та обставин кримінального провадження.

За відсутності зазначених клопотань від сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим та відповідно обраний запобіжний захід щодо обвинуваченої особи – незмінним, за винятком випадків, передбачених процесуальним законом, наприклад, закінчення строку, визначеного в ухвалі слідчого судді/суду: 1) про відсторонення особи від посади, що тягне за собою припинення дії цього заходу забезпечення

кримінального провадження; 2) про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом за відсутності клопотання прокурора про його продовження або відмови суду від продовження строку такого заходу забезпечення кримінального провадження тягне за собою його припинення та необхідність повернення тимчасово вилучених документів [4].

Під час вирішення питання про застосування запобіжних заходів у підготовчому судовому засіданні суд також має обов'язково враховувати роз'яснення, надані Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ в інформаційному листі від 04 квітня 2013 р. № 511-500/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», в якому звертається увага суддів на те, що під час направлення обвинувального акта до суду запобіжний захід щодо обвинуваченого є незмінним у межах строку, визначеного ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування. Запобіжний захід, обраний або продовжений слідчим суддею на стадії досудового розслідування, може бути змінений лише у підготовчому судовому засіданні. У випадку, коли після направлення обвинувального акта до суду першої інстанції та до проведення підготовчого судового засідання строк застосування запобіжного заходу закінчився, запобіжний захід вважається таким, що припинив свою дію у зв'язку із закінченням строку, на який такий запобіжний захід був обраний [5].

Особлива увага у вказаному листі приділяється застосуванню судом запобіжного заходу у виді тримання під вартою. Про це у листі зазначено, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується лише у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК (ч. 1 ст. 183 КПК). Вичерпний перелік підстав застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою визначено у ч. 2 ст. 183 КПК та розширеному тлумаченню не підлягає.

Продовження тримання під вартою може бути виправдано тільки за наявності конкретного сус-

пільного інтересу, який, незважаючи на презумпцію невинуватості, превалює над принципом поваги до свободи особистості (п. 79 рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 р.).

Клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням із прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Якщо ж таке клопотання подане пізніше, воно вважається поданим із порушенням процесуальних строків. Суд у такому випадку, приймаючи клопотання до розгляду, зобов'язаний порушити питання перед прокурором вищого рівня про відповідальність прокурора, який порушив процесуальний строк.

Суду під час розгляду відповідного клопотання слід ретельно перевіряти достовірність підстав для його задоволення, можливість застосування запобіжних заходів, альтернативних тримання під вартою, зокрема застави.

З посиланням на практику ЄПСП у справі «Слоєв проти України» та положення ч. 3 ст. 5 Конвенції Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначає, що після спливу певного проміжку часу навіть обґрунтована підозра у вчиненні злочину не може бути єдиним виправданням тримання особи під вартою, а тому суду у разі задоволення клопотання про обрання або продовження терміну застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно чітко зазначити у судовому рішенні про наявність іншої підстави (підстав) або ризику, що передбачені ч. 1 ст. 177 КПК [5].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, автор доходить висновку, що з прийняттям нового КПК України та завдяки його докладному тлумаченню Вищим спеціалізованим судом України, суд отримав реальну можливість реалізації завдань кримінального процесу, здійснювати захист суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороняючи при цьому права, свободи і законні інтереси учасників кримінального провадження. Але практика застосування норм нового КПК ставить нові питання, які необхідно вивчати і досліджувати в подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : офіц. вид. : текст прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 р. / М-во юстиції України. – К., 2012. – 356 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / За заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова ; Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» ; Національна академія правових наук України. – Х. : «Право», 2012. – 844 с.
3. Кримінальний процес : Підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х. : «Право», 2010. – 608 с.
4. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-porjadok-zdiisnennja-pidgotovchogo-sudovogo-provadhennj-doc115288.html>.
5. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-500/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/15417-informacijniy_list_vischogo_spezializovanogo_sudu_ukraini_vi.html.
6. Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження : Узагальнення судової практики Апеляційного суду міста Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apcourt.kiev.gov.ua/apcourt/uk/publish/article/98461.jsessionid=18E6D8191075301729EE2942C0E64F6>.
7. Назаров В.В. Примус у кримінальному провадженні: національні та міжнародні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipkr.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2010/ststji_n3_16_200/Nazarov_64.pdf.
8. Назаров В.В., Лахманік Ю.Р. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://er.nau.edu.ua/jspui/handle/NAU/1854>.